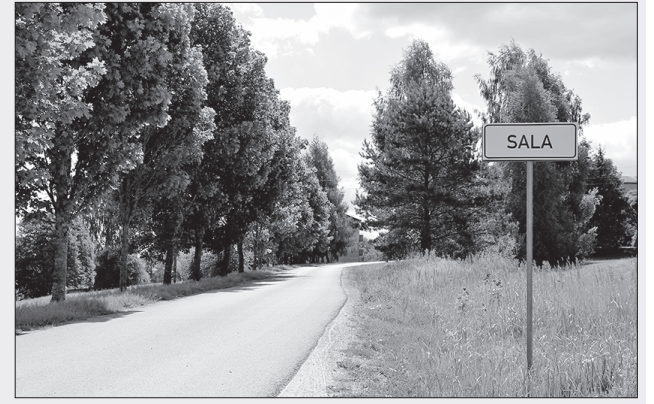

Salas pagasts Jēkabpils novadā

«Kur debess mala, tur kāda sala»

#SIF_MAF2023

Lai iepazītos ar ciemu un pagastu, kas nes Salas vārdu, dodamies uz Jēkabpils novada Salas pagastu. Cilvēks, kurš šoreiz iepazīstina ar savu pagastu gan vēsturiskā, gan mūsdienu kontekstā, ir Salas vidusskolas vēstures izpētes kabineta vadītāja, bioloģijas skolotāja, skolas absolvente Pārsla Stirna.

Savu tikšanos sākam Salas vidusskolas vēstures izpētes kabinetā, kas vairākās telpās izvietots ēkā, kurā mācās sākumskolas skolēni un darbojas Viesītes Mūzikas un mākslas skolas filiāle. Pārsla stāsta: «Skola šajā vietā ir no 1879. gada. Skola ir piedzīvojusi dažādus vēsturiskos notikumus, to ir skārusi 1905. gada revolūcija, Pirmais pasaules karš, kura laikā caur skolas jumtu varēja redzēt zvaigznes debēs, jo netālu no Sēlpils puses ir gājusi frontes līnija. Skola tiek pārbūvēta. Uz skolas atklāšanu tiek dāvināts zaļš zīda karogs, ko izšuvusi Emīlija Akmentiņa. Karogs kalpo īsu laiku, jo sākas Otrais pasaules karš, un šeit ienāk vācieši. Sankāļu dzirnavas ražoja elektrību, šeit darbojās bārs un hospitālis. Pēc Otrā pasaules kara skolā atsākās mācības. Skola paliek par šauru. Kad uz skolu atnāk direktors Pēteris Elksnis, viņš saka, ka pāri ceļam vajag uzcelt jaunu skolu, un 1974. gadā mēs dodamies no šīs skolas ēkas uz jauno, arī es, tai laikā kā skolniece. Jaunā skola ir izmaksājusi dārgi, bet mācības notiek, tāpat visi pulciņi, un darbojas tā laika organizācijas. Šai ēkā ir ierīkotas kopmītnes, traktormācības kabinets. Skolai pietrūkst telpu, un šeit līdz pat šodienai 2. stāvā mācās sākumskolas klases, darbojas mūzikas skola.

Šeit ir stends par cilvēkiem, kuri nāk no Salas un ar ko mēs lepojamies. Viens no tādiem ir botāniķis, liliju un gladiolu selekcionārs Viktors Orehovs, datorzinātņu pamatlicējs Jānis Bārzdīns. Operdziedātājs Oļģerts Krastiņš mācījās šajā skolā, un 5 ballu sistēmā dziedāšanā viņam bija 3. Mums ir vietējā dzejniece un rakstniece Līgita Ābolniece, kura sarakstījusi vairākas dzejas grāmatas, atmiņas par skolu «No ābece līdz atestātam», grāmatas «Laika saknes vērojot», «Salas pagasts laiku lokos». Lepojāmies, ka mums ir fotogrāfs Gatis Balodis, kurš fotografē visu no putna lidojuma. Mūziķis Ēriks Gruzniņš ir mūsējais, tāpat arī dziesmu autore un izpildītāja Gita Muižniece. Gita ir arī skolas himnas autore. Mūsu skolas absolvents Aigars Tauriņš ir sarakstījis vairākas lugas, arī Žetonu vakara lugas. Skolas žetonus esam sakrājuši. Līdz savai mūža nogalei pie mums strādāja režisors Jānis Kliests. Sala – ne tik liela vieta, bet uz viņa izrādi «Tiesa» tautas teātrī atbrauca arī tās autore Māra Zālīte. Tātad tas līmenis bija tāds, lai autore atbrauktu. J. Kliests prata skolēniem iedot to, ko mēs – skolotāji – nevaram – iedot spārnus un to ticību, ka tu kāp uz skatuves un esi aktieris, pat ja tikko literatūras stundā neesi varējis norunāt dzejoļi. Pēdējā izrādē, ko viņš uzveda, bija «Sarkanais autobuss». Viņš katram skolēnam Žetonu vakarā dāvināja sarkanu autobusiņu. Runā skolēniem viņš teica, ka mēs visi esam pasažieri autobusā, mēs braucam cauri dzīvei, un pienāk pietura, kurā mums ir jāizkāpj. Viņam pašam līdz pieturai bija palikusi viena diena... No viņa muzejā ir šī poga. To rokās veiksmei ir turējuši visi, kuri ir skaitījuši dzejoļu konkursos un uzstājušies. Tas ir viņa darba lielākais simbols.»

Tālāk ceļojums turpinās Salas pagasta vēstures likločos no vienas telpas otrā, jo Pārsla bez apstājas rāda neskaitāmus priekšmetus un stāsta nedzirdētus vēstures lappušu stāstus. Vispirms dodamies telpā, kur glabājas Pirmā un Otrā pasaules kara liecības, tik retas kā zirga gāzmaska, lādiņu soma, durkļi, dzelzs lodes, blašķes, patronu somas. Viņa turpina savu raito un interesanto stāstījumu: «Priekšmetu šeit ir daudz un dažādi. Te pat no muzejiem ir braukuši un fotografējuši, jo ir daudz neredzētu lietu. Sviesta kuļamais, reti gadās redzēt tik varenu! Un kas tas? Bērnu grabulītis, izgatavots no putna elpošanas trahejas, iekšā sakaltēti zirņi. Un lokšķēres! Ir arī skumjāku vēstures lappušu liecinieki. Šāds izšuvums atceļojis no Sibīrijas. Sieviete izšūva uz palaga auduma, izgriezta izšuvumu un lika to kā dekoru blūzē. Un šis ir mežkunga spieķis. Iedomājieties – jūs ejat pa mežu, iedurat to zemē un apsēzaties, atpūšaties...»

Dosimies tālāk! Šobrīd esam senajā skolā. Droši sēdieties solā! Te ir lietas ne tikai no Salas vidusskolas, bet tālākas apkārtnes, piemēram, tāfele ir no Sēlpils, soli no Zasas, Viesītes, Salas skolotāju istabas skapis utt. Te glabājas lieta, kas ierakstīta grāmatā «Latvijas novadu dārgumi» – mūsu skolas protokolu grāmatas (laika periodā no 1926. līdz 1947. g.), bet ne visi gadi, tikai daži. Šeit parādās visa informācija par skolotājiem, kuri te strādāja, par skolas noteikumiem, piemēram, ka skolotājiem pienācies piens, bet direktoram 2x vairāk. Ieraksti par skolas dzīves parādībām – skolēnu dauzīšanos, skriešanu, zēnu piedauzīgu izturēšanos pret meitenēm, nepieklājīgu vārdu lietošanu sarunās, melošanu, izrunāšanos skolotājiem. Tas rakstīts 1934. gadā. Vai tad mūsdienās ir vērojams kas jauns? Nesekmīgie skolēni tika saukti par atpakaļ atpalikušajiem. Skolas laiks tika dalīts trešokšņos. Vecāki arī toreiz ir nākuši uz skolu ar lūgumu, piemēram, lai Geņai Salzemniecei atļauj zīmēšanā zīmēt tikai puķes. Tika atteikts, jo zīmēšana bija obligatoriska. Te var redzēt, kā mainās varas. Skolā ir bijis kāds ļoti radošs skolotājs, kurš veidojis un licis veidot bērniem plastilīna zīmējumus. Kad es mācījos, nekas tāds nebija jāveido, tātad zīmējumi ir vēl senāki. Un kādu tik mācību grāmatu te nav... Piemēram, latviešu valodas grāmata ar patriotisku tekstu 1. lappusē, lai Dievs sargā un svētī Latviju.

Es pati kā biologs visvairāk lepojos, ka mūsu skolā ir mācījies Viktors Orehovs. Viņš mūsu skolu nepabeidza. Viktora dzīves stāsts ir neticams. Viņš –25 grādu salā kā puīselis slidodams bija ielūzis Sakas upes ledū, bet mājas viena kilometra attālumā, un mājās nokļuva šausmīgi nosalis. Ārsti teica, ka neko nevar līdzēt, jo nieres nedarbojas, puikam atliek nomirt. Tikai vietējais feldšeris dod dzīvības recepti, ja puika teiks, ka grib dzīvot. Viņš grib! Feldšeris teica, ka pusgadu tev jābūt kā zīdainim. Tu drīkst dzert tikai pienu un 2x dienā tev jāiet karstā vannā, lai izvīstītu urīnu. Viņš un mamma to izturēja, un viņš nodzīvoja garu un ražīgu mūžu, būdams pateicīgs mātei. Dienējot armijā, viņš ir ticis ar Kārli Ulmani un devis viņam nogaršot paša audzētu arbūzu. K. Ulmanis domājis, ka arbūzs būs skābs, un teicis, lai neblamējas, bet Viktors neklausījies, un arbūzs bijis ļoti salds un gards!

Dosimies tālāk! Te ir improvizēta dzīvojamā istaba. Tas ir vīriešu zeķturis, te smaržas un krēmi. Savukārt te ir it kā virtuve, neskaitāmi trauki. Savukārt te ir mans sapnis par farmaceita profesiju – zāļu skapītis, kur visas pudeliņas ir manis savāktas, arī zāļu receptes. Te ziepes un šampūni, taloni. Te ir rotaļlietu istaba. Šis ir lācītis, kura puisītis nodzīvoja tikai septiņus gadus un nomira ar difteriju. Tagad viņam būtu aptuveni 90 gadi. Vecāki lācīti glabāja kā piemiņu un vēlāk atdeva skolas muzejam. Un leļļu rati, drēbītes! Mūs-

dienu bērniem patīk ieroči un leijerkastītes. Bērni nāk izzināt vai nu kara darbību, vai nu darbarīkus, kas jau nepieciešams kādai no skolā apgūstamajām tēmām. Es tad attiecīgi rādu un stāstu paplašināti par vajadzīgo tēmu.

Skolas muzeju 1990. gadā izveidoja skolotāja Rīta Puida, viņa man arī uzticēja visu, tagad kādus 20 gadus es te darbojos. Cilvēki ir ļoti atsaucīgi, nes lietas un dāvina. Es par to esmu ārkārtīgi pateicīga. Nav tāda mēneša, kad kaut kas nenāktu klāt. Visu nemaz nevar izlikt un parādīt... Muzejā iebrauc ekskursanti, absolventi, skolēni no citām skolām, piemēram, Jēkabpils. Es vadu tematiskās stundas, rīkoju izstādes, piedalos «Muzeju naktī».

Jautāta, kā tad Sala nes savu nosaukumu un dzīvo šodien, Pārsla stāsta, ka «Salas pagasta nosaukums laika gaitā ir arī mainījies. 1925. gadā Salas pagastu pārdēvēja par Ābeļu pagastu, jo Salas pagasts tbrīd bija pie Rīgas. 1945. gadā bija Ābeļu, Ezera un Salas ciema padomes. 1990. gadā Salas ciema padome tika reorganizēta par pagastu. 2009. gadā Pie Salas pagasta pievienoja Sēlpils pagastu, izveidojot Salas novadu, kas pastāvēja līdz 2021. gada 30. jūnijam. No 2021. gada 1. jūlija Salas pagasts ir Jēkabpils novadā.

Te apdzīvots ir bijis visu laiku. Ap 1700. gadu par Salas muižu ir vissenākās ziņas, un Salas iedzīvotājus tad dēvēja par seloniešiem, saloniešiem, soloniešiem. Mūsdienās mēs sevi dēvējam par salēniešiem. Salā šobrīd darbojas tādi atpazīstami uzņēmumi kā SIA «Miķelānu becons», SIA «Dona» (maiznīca), «Rītausma» (dārzenu audzēšana), SIA «Sēlijas mežs», SIA «Sala mežs», SIA «Gargrode» (kūdra), ZS «Vizbuļi», ZS «Upeslīči», darbojas Salas Kooperatīvā krājaizdevu sabiedrība u. d. c. Uz Sakas salas darbojas SIA «Kontekss» (kokmateriāli eksportam, kurināmā ražošana), ZS «Kaļķi».

Tālāk izmetam loku pa Salas ciemu, kur kūsā dzīvība, – darbojas Salas vidusskola, kultūras nams, sakārtota infrastruktūra, darbavietas. 2020. gada statistika vēstī, ka Salas pagastā dzīvoja 1461 iedzīvotājs.

Un tad, kā saka Pārsla, dodamies aplūkot Salas «īsto salu» – Sakas salu jeb Vidsalu, kas ir trešā lielākā sala Latvijā (8,9 km²). No vienas puses salai Sakas upes atzars, tālāk Ziemeļsusēja, otru pusi tai Daugava. Lai nokļūtu uz salas, ir izveidotas pontonu laipas. Pārsla stāsta: «Uz salas kādreiz bija nabagmāja. Laipu nebija. Kad nāca plūdi, nabagmājā nomira cilvēks, viņu pārcēla ar laivu, lai apbedītu Auzānu kapos. Savā laikā uz Sakas salas ir bijusi arī skola, bērnu dārzs, bet pārvietošanās un plūdu laiki bija iemesls, kāpēc daudz kā tur vairs nav. Te ir valnis, lai pasargātu no plūdiem, un promenāde. Uz salas ir diezgan daudz māju, jo cilvēkiem patīk dzīvot uz salas, neskatoties uz plūdiem vai grūto nokļūšanu. Sala arī šogad tāpat kā Jēkabpils slīka plūdos, bet cilvēki vienalga tur dzīvo. Sala pievelk.»

Tikšanās noslēgumā iegriežamies kapsētā, kur Pārsla stāsta par skolas absolventiem un darbiniekiem, norādot uz kapu kopiņām. Un pāri visam kā vienīgais dzīpariņš, kas personīgi saista ar Salu, – kaimiņu tantes Albīnes, kura te pavadījusi mūža nogali, kaps. Atāust siltās bērniņas atmiņas, kā pa garu zāli tika brīsts ciemos pie jaukās tantes un dāvanā saņemtas konfektes tamborētā un iecukurotā groziņā. Viss ir tepat. Kā mūžība un mūžīga sala. ▀

Teksts – Ineta Atpile-Jugane

Foto – Arita Atpile-Dona

«Projektu finansē Mediju atbalsta fonds no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem. Par projekta «Kur debess mala, tur kāda sala» (Nr.2023.LV/RMA/02) rakstu saturu atbild b-ba «Latgolys entuziastu grupa Bīdīs»»

MAF
Mediju atbalsta fonds